

Ortadoğu Toplumlarında Komşuluk İlişkileri ve Komşuya Güven Düzeyi: Sosyolojik Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Kadir CANATAN

Öğr. Gör. İlker Pazarbaşı

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZ

Kadim bir medeniyet havzası olan Ortadoğu coğrafyasında etnik çeşitliliğe rağmen ortak bir kültür hüküm sürmektedir. Bu kültürü, İbrahimî dinlerin belirlediği profetik/nebevi bir kültür olarak değerlendirmek mümkündür. Nebevi kültürün son halkalarını olan Tevrat, İncil ve Kur'an gibi kutlu metinlerde komşuluk, Tanrı'yla birlikte anne-babaya saygıdan hemen sonra gelir. Soy-sop ve akrabalık gibi ortak paydalar olmasa bile bu toplumlarda komşuluk "kurgusal" bir akrabalık olarak düşünülür. Komşu hakkı kavramı, bu coğrafya ve kültürün ürettiği bir kavramdır. Modern zamanlarda komşuluk ve komşuya güven zedelenmiş ve komşular arası ilişkilerde bir kriz yaşanmaktadır. Bu makale, Dünya Değerler Araştırması kapsamında çeşitli Ortadoğu ülkelerinde derlenmiş olan veriler temelinde komşuya güven ve bunu olumlu ya da olumsuz etkileyen değişkenlerin bir analizini sunmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Komşuluk, Komşuya Güven, Komşuluk İlişkileri, Ortadoğu Toplumlari ve Modernleşme.

Neighborhood Relations and Confidence Level of Neighbors in the Middle East Communities: A Sociological Approach

ABSTRACT

Despite the ethnic diversity, the geography of the Middle East as an ancient civilization prevails a collective culture. This culture can be regarded as a prophetic culture determined by the Abrahamic religions. In the sacred text as the Tora, the Bible and the Koran that make up the prophetic culture of the last rings, comes neighbourhood immediately after the respect to God and parents. Although it is not a common denominator such as lineage and family can be seen neighbourhood as a "fictional family". The concept of neighbouring rights is a concept produced by this geography and culture. In modern times, the neighbourhood and trust to them have been damaged and in the relations between the neighbours are experiencing a crisis. This article analyses data compiled from various Middle Eastern countries by the World Values Survey and a view of the variables which positively or negatively effect on the level of neighbours trust.

Keywords: Neighbourhood, Neighbours Trust, Neighbourhood Relations, the Middle East Societies and Modernization.

Giriş

Sosyolojik anlamda komşu; aile, arkadaş ve akraba gibi birincil gruplar içinde değerlendirilir ve bu gruplar içinde geçerli olan ilişki biçiminin tüm özelliklerini yansıtır. Birincil grup ilişkilerinin tipik özellikleri olan yüz yüze (sürekli) ilişkiler ve ortak değerlere ek olarak komşuluk ilişkileri insanlar arasında samimiyetin de önemli bir rol oynadığı bir ilişki biçimidir. Geleneksel toplumlarda aile üyeleri ve arkadaşlar kadar komşulara da gün boyunca herkesin kapısı açıktır. Komşuluk ilişkileri çerçevesinde hem maddi hem de manevi değerler paylaşılır. Bir Türk atasözünün ifade ettiği üzere “Komşu komşunun külüne muhtaçtır”.

Ortadoğu toplumlarında komşuluğa yapılan vurgu, Tevrat'ta on emir olarak belirlenmiş ilke ve kurallara kadar geri gider. On emrin son iki maddesinden biri “Komşuya karşı yalan şahitlik yapmamayı”, diğeri de “Komşunun evine tamah etmemeyi” öğütler (Çıkış 20). “Komşunun evi”nden maksat, komşunun karısı, kölesi ve cariyesi ile onun sahip olduğu hayvanlarıdır. Komşuluk haklarının, Allah ve anne-baba haklarından sonra gelmesi, komşuya ve komşuluk ilişkilerine verilen değeri gösterir. Hıristiyanlık, insan ilişkilerinde daha radikal bir değişimi gerçekleştirmek istemiştir. Bunu şu ifadelerde açıkça görüyoruz: “Komşunu seveceksin, düşmanına da kin besleyeceksin” dendiğini (Tevrat'ta) duydunuz. Ama size derim ki, düşmanlarınızı sevin ve size baskı uygulayanlar için dua edin.” (Matta 5). İncil, insanlara göklerdeki Baba gibi davranmayı emreder. Baba, nasıl nimetlerini sunma konusunda insanlar arasında ayırım gözetmezse, insanlar da O'nun gibi yapmalıdır.

İslam, komşuluk ve komşuluk hakları konusunda kendinden önce gelen İbrahîmî dinlerden daha az duyarlı değildir. “İslam'da komşu hakları genel olarak kul hakları (hukuk-ı ibad) veya insan hakları (hukuk-ı ademiyyin) denilen haklar çerçevesinde ele alınır, bu haklarla ilgili emir ve yasaklar komşuluk ilişkilerini de bağlar. Kur'an-ı Kerim'de Allah'a imanı emreden ve şirki yasaklayan ifadelerin hemen arkasından sıralanan ahlak emirleri arasında ana babaya iyi davranmaktan sonra komşuya iyilik yer almaktadır (en-Nisa 4/36)” (Çağrıcı, 157). Nebevi gelenekte komşuluk hakları, Allah ve anne-baba haklarından sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Haklar konusunda yapılan hiyerarşik sıralama, güven konusuyla da doğrudan bağlantılıdır. Hiyerarşinin tepesinde yer alan Allah, insanların varoluşunda ve varoluşunu sürdürmede en fazla güvenilebileceği bir varlıktır. Bundan sonra kişi anne ve babasına, yani ailesine güvenir. Bunun ardından ise, komşuya güven gelir. İnsan yeryüzünde yaşadığı ontolojik güvensizlik duygusunu, bu kesimlere duyduğu güvenle aşar. Burada ortaya çıkabilecek bir güvensizlik kriz yaratır ve bu kriz, ilişkilerde tamir edilmesi zor sorunlara yol açar.

Müfessirler yatay düzlemde de komşular arasında bir ayırım yapmışlardır. “Yakın komşu” evi yakın olan ve akrabadan olan komşu ; “uzak komşu” da evi uzak olan veya akrabadan olmayan ya da Müslüman olmayan komşu olarak yorumlanmıştır. Bir mahallede, hatta bir belde oturan insanların birbirinin komşusu olduğunu söyleyenler varsa da, günümüzde apartman ve gökdelenlerin hâkim olduğu büyük şehirlerimizde bu ayırım pratik olarak zor uygulanabilir görünmektedir. Bu yüzden ne kadar insanın ya da kaç eve kadar komşuluk yükümlülüğümüz olduğu meselesi örflere göre tayin edilebilecek bir konudur (Cebeci, 2013:55).

İbn Haldun’un yaptığı kavramsallaştırmaya göre Ortadoğu ve Kuzey Afrika toplumlarında temel toplumsal birim, kabile ve kabile dayanışması anlamına gelen “asabiyye”dir. “Şimdi, soy-sop gerçek anlamıyla soy dizimine dayanır. Daha önce açıklamıştık ki, soyların meyveleri, yararları, yakınların birbirlerine savunma-korunma coşkusu göstermelerinde ve birbirlerine yardım etmelerinde toplanır. Öyleyse: yakınlık-akrabalık gücü (el-asabiyye), kendini saydırıcı ve korku verici olduğu, soy kökeni de temiz ve güvenilir bulunduğu sürece, soyun yararı daha açık-seçik görülür. Verimi daha güçlü olur” (1977:C I/319). Ancak soy temelli asabiyye kentleşme sürecinde çözülür ve bunun yerine “sebeup” temelli asabiyye geçer. İbn Haldun, soy-sop ve ailenin kentlerde aldığı yeni biçimden pek hoşnut değildir. Bu yeni biçimi o, aslın yerine geçmeye çalışan kurgusal bir gerçeklik olarak tanımlamaktadır. Ona göre soya dayalı aile ve aile onuru geçmişte kalmıştır. Şehirdekiler sadece geçmişleriyle övünmekte ve bir kuruntu içinde yaşamaktadırlar.

Modern zamanlarda yersiz-yurtsuz kalmış olan insanlık topyekûn bir belirsizlik ve güvensizlik içinde yaşamaktadır.

“Modernlik koşullarında karşılaştığımız tehlikeler artık birincil olarak doğadan kaynaklanmamaktadır. Kasırgalar, depremler ve diğer doğal afetler kuşkusuz bugün de meydana gelmektedir. Ancak fiziksel dünya ile olan ilişkilerimizin büyük bir kısmı önceki yüzyıllardaki ilişkilerden köklü biçimde farklıdır; bu özellikle yerkürenin endüstrileşmiş kesimleri için söz konusu olsa da bir anlamda her yerde böyledir... Ekolojik tehditler, endüstri gelişiminin maddi çevre üzerindeki etkisi aracılığı ile dolayımlanan, toplumsal olarak düzenlenmiş bilginin sonucudur. Söz konusu tehditler, modernliğin baş göstermesiyle tanınmaya başlayan, yeni bir risk profili olarak adlandırılan şeyin parçasıdır.” (Giddens, 1994:100).

Modernleşme süreci sadece insan ve doğa ilişkilerini dönüştürmekle kalmadı, insanlara arası, toplumsal ilişkileri de dönüştürdü. Geleneksel sosyal yapıların çözülmesiyle bireycilleşme ve buna eşlik eden

yalnızlaşma olgusu ortaya çıktı. Özellikle büyük kentlerde kendini gösteren farklılaşma, sekülerleşme ve bireycilleşme gibi modernleşmenin başat süreçleri insan ilişkilerinde ciddi bir güvensizlik ve risk yaratmaktadır.

Günlük dilde çok fazla farkına varmasak da sosyal bilimciler “güven” ile “itimat” kavramları arasında bir ayrım yaparlar. Niklas Luhmann’a göre bir itimat durumunda kişi, hayal kırıklığına tepkisini başkalarını suçlayarak gösterir; güven konumunda ise kusurun bir kısmını kendisi de omuzlamak zorundadır ve bir başkasına ya da bir şeye güven duymuş olmaktan pişmanlık duyması olasıdır. Anthony Giddens, bu ayrımı başka bir şekilde yapar. Ona göre güven, itimattan farklı bir şey olmaktan çok, onun belirli bir türüdür. Güven, belirli bir sonuçlar ya da olayları kümesi göz önüne alındığında, bir kişi ya da sistemin güvenilirliğine olan itimat olarak tanımlanabilir; buradaki itimat, başkasının dürüstlüğüne ya da sevgisine ya da soyut ilkelerin (teknik bilginin) doğruluğuna karşı beslenen inancı anlatır (Giddens, 1994:35-37).

Güven duygusunun oluşmasında ve işlerlik kazanmasında yüz yüze ve süreklilik arz eden ilişkiler, rutin kurallar ve rasyonel değerlendirmeler önemli bir rol oynar. Uzak birine inanmak ve güvenmekten ziyade yakın birine güvenmek isteriz. Bu çerçevede komşuya güven anlaşılır bir durumdur. Çünkü onu tanırız ve onunla yakın ilişkiler kurarız. Yüz yüze bakmak, günlük hayat pratiğinde önemli bir sosyal kontrol mekanizmasıdır. Komşuya güven, rutinlerle desteklenen bir şeydir, eğer günlük rutinler bu güveni teyit edici bir işlev yüklenmezse komşuya olan güvenimiz azalar. Bu noktada rasyonellik devreye girer. Başlangıçta gösterilen güven ve itimat, zaman zaman değerlendirilir ve alınan sonuçlar olumlu ise bu bizde komşuya olan güveni artırır ve sürdürülebilir kılar. Değilse, güven azalır ve daha ihtiyatlı bir yaklaşım ortaya çıkar.

Güven ve özellikle komşuya güven önemli bir sosyal sermaye ögesidir. Sosyal sermaye ilişkilerin bizim için araçsal bir değer ifade etmesidir. Eğer komşularımız yoluyla bazı amaçlarımıza ulaşabiliyorsak, bu sosyal sermayemiz olduğunu gösterir. Bu bağlamda saymak gerekirse komşuya güven bize birçok imkânlar sunar. Yardım ihtiyacı hissettiğimizde ona başvurmadan kaçınmayız. Komşularla birlikte bir güven ve biz duygusu elde ederiz. Komşularla birliktelik, mahallede bir sosyal kontrol işlevi görür. Her şeyi gelişi güzel yapmaktan kaçınır ve daha makul davranmaya çalışırız. Komşuluk, aidiyet ve psikolojik tatmin duygumuzu güçlendirir.

Özellikle Coleman’a göre, sosyal sermaye akrabalık gibi başlangıçta varolan bağlarla ifade edilmekteydi. Sosyal sermayenin en etkin şekillerinin köklerinin “doğumla kurulan ilişkilerde” yattığını özel bir biçimde ortaya koyan Coleman’dır. Bundan dolayı, Coleman sosyal

sermayenin boşanma, ayrılma ya da göç gibi akrabalık bağlarında kopukluğa yol açan süreçler nedeniyle zayıfladığına inanmaktadır. Aileler akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ve diğer tanıdıklarıyla varolan iletişim ağlarını arkalarında bıraktıklarında sosyal sermayelerinin değeri de düşmektedir. Putnam, “göçün, insanın toplumsal bağlantılarının çoğunu arkada bırakmaya zorlaması nedeniyle sosyal sermayenin değerini azalttığına” da dikkat çekmiştir (Field, 2008:157-158). Hem kente göç hem de ayrılma-boşanma gibi çözülme süreçleri komşuluk ilişkilerini ve komşuya güveni azaltırken sosyal sermayeyi de azaltmaktadır.

Komşuya güven, aynı zamanda bir toplumda bütünleşmenin bir göstergesi olarak okunabilir. Güvenin olduğu ortamlarda toplumsal bütünleşme ve dayanışma kuvvetlidir. Toplumsal yapının çözüldüğü ortamlarda ise, güven duygusu zayıflar ve mesafeli ilişkiler ortaya çıkar. Duygusal, maddi ve manevi alışverişler azalır. Komşu, daha fazla yabancı ve el olarak algılanmaya başlar. Nitekim büyük kentlerde apartman ve sitelerde yaşayan insanlar birbirlerine selam vermekten kaçınırlar ve birbirlerini yabancı gibi görürler. Mekânsal ve sosyal hareketliliğin hızlı olduğu bu ortamlarda uzun sürede elde edilen güven ve itimat duyguları fazla gelişmez.

İlişkilerde topyekûn bir kopuşun yaşandığı kent yaşamının bize armağan ettiği şey, Bauman’ın ifadesiyle “Bireyselleşmiş Toplum”dur. “Bireyselleşme devamlı kalmak üzere buradadır: Onun hepimizin hayatlarımızı yönetme tarzımız üzerinde yarattığı etkinin üstesinden gelme araçlarına ilişkin düşünen herkes, bu olguyu bilerek işe başlamalıdır. Bireyselleşme, artan sayıda erkek ve kadına görülmemiş bir deneme özgürlüğü verir ama aynı zamanda onun sonuçlarıyla başa çıkmaya yönelik görülmemiş bir görev çıkarır onların önüne. Kendini kabul ettirme hakkı ile bunu uygulanabilir ya da gerçekdışı hale getiren toplumsal ortamları denetleme yeteneği arasındaki giderek açılan gediğin “ikinci modernite”nin ana çelişkisini oluşturduğu görülür. Bu deneme ve yanılma, eleştirel düşünce ve cesur deneyim yoluyla kollektif olarak nasıl çözeceğimizi, kolektif olarak öğrenmemizi gerektiren bir çelişkidir.” (Bauman, 2011:68).

Büyük kentlerde ortaya çıkan apartmanlar, gökdelenler ve site yaşamının komşuluk ilişkilerini kökten değiştirdiği varsayımı kimi araştırmalara da konu olmuştur. Bu bağlamda Alver evin dönüşüm geçirdiğini iddia etmektedir. Ona göre ev, mekânsal ayrışmanın en önemli göstergelerinden biri olmaktadır. Yeni bir hayat tarzına bağlı olarak son yıllarda tüm metropollere yayılan, güven anlayışını öne çıkararak ayrışan lüks siteler, kapitalizm ve küreselleşme sürecinde evin dönüşümüne işaret etmektedir. Artık mekân ve mekânsal organizasyonlar, üretimler bir kimlik unsuru haline gelmekte, insanı ele vermektedir (Alver, 2007). Komşuluk

kültürünün kentsel yaşamda gelişmesine ilişkin bir başka çalışma, bazı paradokslara dikkat çekmektedir. Sözelimi zaman geçirmek için bitişik komşu değil, kilometrelerce uzakta iş arkadaşı tercih edilmektedir. Yine aynı şekilde apartmanın giriş kapısında X dairede taziye vardır yazısının yanında aynı anda sosyal merkezde düğün olduğu duyurusu yapılmaktadır (Yıldız & Gündüz, 2015:215-216).

Yöntem

Dünya toplumlarında özelde komşuya güven genelde ise farklı gruplara güven düzeyi, Dünya Değerler Araştırması (DDA) tarafından ölçümlenmektedir. DDA, farklı kültürlerin sosyo-kültürel, ahlaki, dinî ve politik değerlerini betimlemek ve karşılaştırmak üzere geliştirilmiş ve halen devam etmekte olan küresel bir sosyal bilim ve araştırma projesidir.¹ Bu proje, 1981 yılında Avrupa Değerler Araştırması'nın Avrupa dışındaki ülkelere de genişletilmesiyle ortaya çıkmıştır. Aynı yıl, 22 ülkeyi kapsayan proje, giderek yeni ülkelerin katılmasıyla genişlemiş ve bugün 97 ülkeyi kapsayan dev bir araştırma projesine dönüşmüştür.

Araştırma, 1981 yılından bu yana 6 kez yapılmış olup, Türkiye ülke olarak son dördüne katılım sağlamıştır. Araştırma, her beş yılda bir tekrarlanmaktadır. Dünya çapında sosyal bilimcilerin işbirliğiyle uygulanan proje, dünya ölçeğinde değerlerin değişimini, sosyal ve politik yaşam üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaca bağlı olarak araştırmada yaşam algıları, çevre, çalışma, aile, toplum ve siyaset, din ve ahlaktan ulusal kimliğe kadar pek çok konuda veri toplanmakta ve bu alanlarda karşılaştırmalı analiz imkânı sunmaktadır.

Bu makalede Ortadoğu toplumlarında komşuya güven düzeyinin ne durumda olduğu kıyaslamalı bir şekilde incelenecektir. DDA'da, on (10) tane Ortadoğu ülkesi (Mısır, Yemen, Irak, Türkiye, Ürdün, Katar, Bahreyn, Kuveyt, Filistin ve Lübnan) yer almaktadır. Tablo 1'de ülkelere göre katılımcıların toplam sayısı ve cinsiyetlerine göre yüzdeler dağılımları görülmektedir. Ayrıca, tabloda bu araştırmanın ilgili ülkelerde hangi yıllarda gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Tabloda verilerin toplandığı yıllardan da anlaşılacağı üzere bu makalede DDA'nın 6. dalgasında toplanan veriler esas alınmıştır. Bununla birlikte makalenin sonunda ek olarak verdiğimiz tablolardan görüleceği üzere bazı ülkeler

---

¹ Dünya Değerler Araştırması, çevrimiçi analiz yapma imkânlarını da içeren bir internet sitesine sahiptir. Bu siteye (<http://www.worldvaluessurvey.org/>) adresinden ulaşabilirsiniz. Söz konusu sitede projenin geçmişi ve katılımcı ülkeler kadar araştırma alanları, soruları ve değişkenleri hakkında daha fazla bilgi alabilirsiniz.

için eksiz veri söz konusu olup bu durumlarda ilgili ülke tabloda belirtilmemiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları (2011-2013)

Ülkeler	Erkek (%)	Kadın (%)	Mutlak Rakam (N)
Mısır	50	50	1.523
Yemen	50	50	1.000
Irak	52	48	1.200
Türkiye	51	49	1.605
Ürdün	50	50	1.200
Katar	46	54	1.060
Kuveyt	62	35	1.303
Bahreyn	55	45	1.200
Filistin	49	51	1.000
Lübnan	49	51	1.200
Kaynak: Dünya Değerler Araştırması. Seçilmiş ülkeler ve anket yılları: Bahreyn (2014), Mısır (2012), Irak (2013), Ürdün (2014), Kuveyt (2013), Lübnan (2013), Filistin (2013), Katar (2010), Türkiye (2011) ve Yemen (2013).			

Bu ülkelerin ortak özelliği, genelde nebevi bir geleneğe mensup olmalarıdır. Ortak tarih, kültür ve din bu toplumların ortak paydasıdır. Buna rağmen bu ülkelerde komşuya güven düzeyini farklılaştıran iki etken olduğunu varsayabiliriz. İlk etken, Müslüman toplumdaki modernleşme etkisinin farklı olmasıdır. Modernleşme etkisi bakımından iki kuşak ülke ayırt edebiliriz. Bir yandan Türkiye, Mısır ve Lübnan gibi Batı etkisinin yoğun olarak hissedildiği ülkeler, diğer yandan da Yemen, Irak, Katar, Bahreyn ve Filistin gibi geleneksel kültürün ve ilişkilerin hala kısmen de olsa sürdürülebildiği ülkeler bulunmaktadır.

İkinci etken, söz konusu toplumdaki istikrar ve barışın oynadığı roldür. Bu açıdan bakıldığında, göreceli olarak istikrar ve barış içinde yaşayan toplumlarla, böyle bir barış ve huzuru uzun süredir yitirmiş olan ülkeler bulunmaktadır. İkinci grup ülkelerde, gerginlik, kutuplaşma, savaş

ve çatışmaların güven ortamını ortadan kaldırdığını ve insanların birbirine olan itimatlarının sarsıldığını söyleyebiliriz.

Bu makro etkenlerin yanında, her ülkeye özgü demografik, sosyal-kültürel ve ekonomik etkenlerin de komşuluk ilişkilerinde rol oynaması muhtemeldir. Bu meyanda yerleşim yerlerinin büyüklüğü, sosyal sınıf, eğitim düzeyi, yaş grubu, çalışma durumu, medeni durum, dini yönelimler ve cinsiyet farkı gibi birçok etken komşuya güveni etkilemektedir. Bu etkenlerin rolünü incelemek için Çapraz Tablo ve Ki Kare testinden faydalanılmıştır. Makalede, ülkeler arası farklılıkların incelenmesinden sonra, bu etkenlerin her bir ülkede oynadığı rol ele alınacaktır.

Bulgular

Dünya Değerler Araştırması'nda komşuya güven düzeyini belirlemek üzere ilgili ülkelerdeki katılımcılara “Komşunuza ne kadar güveniyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Tamamen güvenirim”, “Kısmen güvenirim”, “Çok güvenmem” ve “Hiç güvenmem” şeklindeki seçeneklerden birini işaretleyerek cevaplar vermeleri istenmiştir. Makalemizde ilk iki seçenek birleştirilmiş ve bu şekilde komşuya güvenen kesim tek bir grup haline getirilmiştir. Bu şekilde komşuya güven duyan kesimin duymayan kesim karşısındaki toplam oranı görünür hale getirilmekle kalınmamış, analizler de daha anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Ülkeler arasındaki farklılıkları anlamak için Çapraz Tablo ve Ki Kare testi yapılmıştır. Aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, ülkeler arasında anlamlı farklılıklar olduğunu görülmektedir (Bakınız: Tablo 2).

Ülkeler ortalaması temel alındığında iki grup ülke ayırt etmek mümkündür. Buna göre Mısır, Yemen, Katar, Ürdün, Irak ve Türkiye’de komşuya güven yüksek düzeyde kendini gösterirken, geriye kalan ülkelerde komşuya güven görece daha düşük düzeydedir.

Komşuya güven düzeyinin görece düşük olduğu ülkeler içinde Filistin ve Lübnan uzun yıllar savaş şartlarında yaşamış ve dolayısıyla insanların birbirinden korktuğu ve güven duygusunun azalmış olduğu iki ülkedir. İstikrarsız ve heterojen ülkelerde komşuya güvenin düşük olacağına daha önce değinmiştik. Kuveyt ve Bahreyn ise istikrar ve ekonomik refahın yüksek olan ülkelerdir. Üstelik bu ülkeler turizm nedeniyle başka ülkeler ve toplumlarla da yoğun bir etkileşim ağı içinde bulunmaktadırlar. Refahın bireycilleşmeye ve bireycilleşmenin de kişiler arasında güven bunalımına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2. Ülkelerarası Komşuya Güven Farkları

		Tamamen veya kısmen güvenirim	Çok güvenmem	Hiç güvenmem	Toplam P
Bahreyn	N	743	312	141	1196
	%	62,1%	26,1%	11,8%	100,0%
Filistin	N	715	225	51	991
	%	70,1%	22,7%	5,1%	100,0%
Irak	N	1061	125	11	1197
	%	86,6%	10,4%	,9%	100,0%
Ürdün	N	978	173	44	1195
	%	81,8%	14,5%	3,7%	100,0%
Kuveyt	N	978	228	40	1246
	%	78,6%	18,3%	3,2%	100,0%
Lübnan	N	754	335	93	1182
	%	63,8%	28,3%	7,9%	100,0%
Katar	N	885	116	50	1051
	%	84,2%	11,0%	4,8%	100,0%
Türkiye	N	1370	195	26	1591
	%	84,1%	12,3%	1,6%	100,0%
Mısır	N	1363	128	32	1523
	%	89,5%	8,4%	2,1%	100,0%
Yemen	N	871	103	23	997
	%	87,3%	10,3%	2,3%	100,0%
Toplam	N	9718	1940	511	12169
	%	79,9%	15,9%	4,2%	100,0%

P<0.05

Farklılıkların Hangi Etkenlerle Açıklanabilir?

Sadece ülkeler arasında değil, ülkeler içinde de toplumsal kesimler arasında komşuya güven düzeyi farklılaşmaktadır. Bu farklılıkları anlamak için dikkate alınması gereken değişkenlerden birisi, kişilerin oturduğu

yerleşim yerinin büyüklüğüdür. Veri toplanan altı (6) ülke üzerinden yapılan Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi yerleşim yerinin büyüklüğünün Ortadoğu ülkeleri genelinde komşuya güveni farklılaştıran bir faktör olarak işlev gördüğünü göstermektedir. (Bakınız Tablo 3).² Ülkeler bazında bakıldığında sadece Irak ve Kuveyt'te yerleşim yerinin büyüklüğü bir rol oynamamaktadır. Komşuya güvensizlik Yemen, Bahreyn, Ürdün ve Lübnan'da büyük yerleşim yerlerin bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu ülkelerde yerleşim yerlerinin nüfusu arttıkça komşuya güven azalmaktadır. Bu günlük gözlemler kadar sosyolojik araştırmalarla da uyumlu bir bulgudur.

Komşuya güven sadece bir büyük kent sorunu olmakla kalmamakta, sosyal sınıflar arasında da komşuya güvenin farklı düzeylerde olduğu beklenmektedir. Tablo 4'den anlaşılacağı üzere öznel olarak tanımlanmış sosyal sınıf algısının Ortadoğu ülkeleri genelinde farklılaştırıcı bir faktör olduğu görülmektedir. Dünya Değerler Araştırması'nda katılımcılara hangi sosyal sınıfa mensup oldukları sorulmuştur. Bu soruya göre katılımcılar kendilerini alt, orta ve üst sınıflara dâhil olduklarını belirtmişlerdir. Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi, ölçüm yapılan ülkeler içinde Mısır, Yemen, Ürdün, Katar ve Filistin'de öznel sınıf algısının komşuya güveni etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu ülkelerde genel bir gözlem olarak komşuya güvenin alt ve üst sınıflarda azaldığı tespit edilmiştir. Bu gözlem sadece Katar için geçerli görünmemektedir. Bu ülkede kendini orta sınıfta gören kişiler komşuya daha az güvenmektedirler.

Eğitim düzeylerinin komşuluğa güven üzerinde etkili olup olmadığını anlamak için ayrıntılı olarak ölçülmüş eğitim düzeylerini üç gruba ayırdık ve Ki Kare Testi yaptık. Buna göre eğitim düzeyleri ile komşuya güven arasında Ortadoğu ülkeleri genelinde bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak tek tek ülkeler bazında bakıldığında eğitim düzeylerinin Irak, Türkiye ve Ürdün'de komşuya güveni farklılaştıran bir faktör olduğu görülmüştür (Bakınız: Tablo 5). Bu üç ülke incelendiğinde komşuya güvenin daha çok ortaöğretim ve yükseköğretim mezunları arasında bir sorun olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle eğitim düzeyi arttıkça komşuya güven azalmaktadır.

Genelde eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin büyük yerleşim yerlerinde oturdukları ve sınıfsal olarak da kendilerini yüksek sınıflara ait hissettikleri düşünülürse böyle bir sonucun çıkmasını beklemek anlaşılır bir durumdur.

---

² Tablolar hacim olarak büyük olduğundan ve makalenin akışını bozduğundan makalenin sonunda ek olarak verilmiştir.

Ayrıca, eğitim düzeyinin bireycilleşmeye etkisi olduğu da dikkate alınmalıdır.

İş yaşamı insan hayatına istikrar ve güven kazandıran bir etkidir. Bu açıdan çalışma durumunun da komşuya güveni etkileyeceği beklenmelidir. Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere, Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi, Ortadoğu ülkeleri genelinde çalışma konumları komşuya olan güveni etkilemektedir. Ancak ülkeler bazında bakıldığında, çalışma durumunun sadece iki ülkede (Yemen ve Kuveyt) anlamlı olduğu söylenebilir. Bu iki ülkede ev hanımları diğer kesimlere (çalışan, emekli ve işsiz) kıyasla komşuya daha az güvenmektedir.

Ev kadınlarının komşuya güvensizliği cinsiyet farkına bağlı olarak yapılan komşuya güven analizinde de karşımıza çıkmaktadır. Ortadoğu ülkeleri genelinde kadınlar, erkeklere kıyasla komşularına daha az güveniyorlar (Bakınız: Tablo 7). Ülkeler bazında baktığımızda özellikle Yemen ve Kuveyt'te cinsiyet anlamlı bir faktör olarak çıkmakta ve bu iki ülkede kadınlar erkeklere kıyasla komşularına daha az güveniyorlar.

Çalışma konumları kadar medeni durumlar da kişilerin toplulukla bütünleşmesini ve dolayısıyla güven duygusunu etkilemektedir. Evli, bekâr ve ayrı/boşanmış olma durumlarına göre farklı grupların komşuya güven düzeyleri incelendiğinde, bu değişkenin Ortadoğu ülkeleri genelinde anlamlı ve etkili olduğu gözlemlenmektedir (Bakınız: Tablo 8). Ülkeler bazında değerlendirildiğinde sadece dört (4) ülkede (Mısır, Yemen, Türkiye ve Lübnan) farklı bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Değişkenin anlamlı olduğu ülkelerde genelde bekârlar ve ayrı/boşanmış yaşayan kişiler komşularına güven duymamaktadırlar. Söz konusu grupların bütünleşme düzeyleri düşük gruplar olduğu ve özellikle ayrılmış ve boşanmış eşlerin yaşadıkları travma ve maruz kaldıkları dışlanma dikkate alınırsa, neden bu kesimlerin güven duygusunda bir azalma olduğu anlaşılacaktır.

Kuşaklararası farkların komşuya güven düzeyine nasıl etki ettiği de önemli bir sorudur. Bu çerçevede katılımcılar, gençler (16-30 yaş grubu), orta yaşlılar (31-52 yaş grubu) ve yaşlılar (53 ve üzeri yaş grubu) olmak üzere üç yaş grubuna ayrılıp incelendiğinde, Ortadoğu ülkelerinde yaş farklılıkları komşuya güven duygusunu etkilemektedir (Bakınız: Tablo 9). Tek tek ülkelere bakıldığında Mısır, Irak, Ürdün, Filistin, Bahreyn ve Lübnan'da komşuya güven açısından yaş gruplarının anlamlı olduğu görülmektedir. İlgili ülkelerde gençler, orta yaş ve yaşlılara kıyasla daha az güven duymaktadırlar. Tersinden söylemek gerekirse, ilgili ülkelerde kişiler yaşlandıkça komşularına daha fazla güven duymaktadırlar.

Makalede son bir etken olarak dindarlık değişkeninin komşuya güvenle ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada dindarlık öznel olarak tanımlanmış ve

kişilerin kendi dindarlıklarını üç biçimde değerlendirmeleri talep edilmiştir (“Dindar bir kişiyim”, “dindar bir kişi değilim” ve “ateistim”). Bu tanımlara göre genelde dindarlık tanımlarıyla komşuya güven arasında bir bağ olmadığı, ancak ülkeler bazında bakıldığında Irak, Katar, Bahreyn, Filistin ve Lübnan’da bu değişkenin bir rol oynadığı görülmüştür (Bakınız: Tablo 10). İlgili ülkelerde dindar olmadığını belirtenler komşuya daha az güven duymaktadırlar. Bazı ülkelerde (Katar, Filistin ve Lübnan) ateistler de benzer duyguları paylaşıyorlar.

Sonuçlar

Komşuya güven düzeyleri bakımından bir tipoloji yapmak gerekirse, bu makalede ele aldığımız Ortadoğu ülkelerini ve toplumlarını iki kategoriye ayırabiliriz. Komşuya güven oranının kısmen düşük olduğu ülkeler olarak Kuveyt, Bahreyn, Filistin ve Lübnan bir grubu oluşturmaktadır. Bu ülkeler genel ortalamasının altında kalan ülkelerdir. Diğer ülkeler (Mısır, Yemen, Irak, Türkiye, Ürdün ve Katar) ise, genel ortalamasının üstünde olan ve dolayısıyla güven düzeyinin yüksek olduğu ülkelerdir. Genel bir gözlem olarak komşuya güvenin az olduğu ülkelerin ya heterojen bir yapıya sahip oldukları ya da savaş ve çatışmalar nedeniyle gerilimlerin yüksek olduğu ülkeler olduğu söylenebilir.

Elde ettiğimiz bulgular temelinde hangi demografik, sosyal ve kültürel değişkenlerin komşuya güveni etkilediği konusunda şunlar söylenebilir: Nüfusu 500.000 ve üzerinde olan yerleşim yerlerinde komşuya güven azalmaktadır. Bu bakımdan komşuya güvensizlik, küçük yerleşim birimlerinden ziyade büyük kentlerin bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca beklenenin aksine, komşuya güven kendini alt ve üst sınıflara ait gören kesimin bir sorunu olarak kaydedilmelidir. Yerleşim yeri ve sınıfsal aidiyetle bağlantılı bir başka değişken eğitim faktörü olup komşuya güven ortaöğretim ve yükseköğretim mezunları arasında azalmaktadır. Muhtemelen eğitim insanları bireyselleştirmekte ve sosyal bağlılıklardan uzaklaştırmaktadır.

Çalışma durumu ve meşguliyetler açısından ev kadınları, çalışan, işsiz ve emeklilere kıyasla komşularına daha az güvenen bir grup olarak çıkmıştır. Bir başka veri bu bulguyu desteklemektedir: Komşuya güven ile cinsiyet arasında bir ilişki kurulduğunda, istisnasız tüm ülkelerde kadınlar, erkeklere kıyasla komşuya daha az güven duymaktadırlar.

Kişilerin medeni durumu, yani evli, bekâr ya da ayrı/boşanmış olmaları komşuya güveni (olumlu ya da olumsuz) etkilemektedir. Bu noktada en fazla güven duyan evlilerin karşısında en az güven duyan grup olarak ayrı yaşayan ya da boşanmış kişiler yer almaktadır. Boşanmış ve ayrı yaşayan eşlerin, yaşadıkları travma nedeniyle insanlara daha az güven duydukları

söylenbilir. Ayrıca bu kesim toplumsal bütünleşme sorunları yaşayan, genellikle toplumda dışlanan bir grup olup sosyal çevreleriyle aralarında ortaya çıkan sosyal mesafe nedeniyle güvensizlik duygusu yaşamaktadır.

Yaş ve kuşak faktörüne gelince, bu etken Ortadoğu ülkeleri genelinde komşuya güveni etkilemekte ve özellikle gençler (16-30 yaş arası) diğer yaş gruplarına kıyasla komşuya daha az güvenmektedirler. Gençlerin, önceki kuşaklarla bir kuşak çatışması yaşadığı ve eğitimlerinin görece daha yüksek olduğu düşünülürse, bu grubun neden güvensizlik sorunları yaşadığı anlaşılacaktır.

Dindarlık algısı ve tanımları genelde komşuya güveni etkileyen bir faktör olarak istatistiksel olarak anlamlı olmasa da bazı ülkelerde (Irak, Katar, Bahreyn, Filistin ve Lübnan) anlamlı görünmektedir. Genel bir gözlem olarak “dindar değilim” diyenler ve “ateist” olduklarını söyleyenler komşuya daha az güven duymaktadırlar. Başka bir deyişle “dindarım” diyenler komşuya daha fazla güvenmektedir. Bu anlamda dindarlığın güven duygularını pekiştiren bir değer olduğu söylenebilir.

Tüm bu bulgular topluca ve birlikte düşünüldüğünde, komşuya güvenin azalmasının modernleşme trendleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Kentleşme, eğitimin artması, bireyselleşme, sekülerleşme ve toplumsal çözülme gibi modernleşme trendleri toplumsal yapıyı ve ilişkileri değiştirmekte ve insanlararası ilişkilerde güven bunalımı yaratmaktadır. Bu anlamda komşuluk sorunu modern toplumun ve modernleşme süreçlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Alver, K. (2007), Steril Hayatlar, Kentte Mekânsal Ayırışma ve Güvenlikli Siteler, Hece Yayınları, Ankara.

Bauman, Z. (2011), Bireyselleşmiş Toplum, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Cebeci, L. (2013), “İslam Kültüründe Komşuluk” Sh. 51-59, In: İnsani Sorumluluk, DİB Yayınları, Ankara.

İbn Haldun (1977), Mukaddime, C. I, Çeviren: Turan Dursun, Onur Yayınları, Ankara.

Field, J. (2008), Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Çağrı, M. “Komşu” maddesi, İslam Ansiklopedisi, Sh. 157-158.

Giddens, A. (1994), Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı, İstanbul.

Kitab-ı Mukaddes (1997), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul.

Yıldız, C. & Gündüz, M. (2015), Komşuluk Kültürü, Nobel Yayınları, Ankara.

EKLER

Tablo 3. Yerleşim Yerinin Büyüklüğüne Göre Komşuya Güven

Ortadoğ ülkeleri	Güven Düzeyleri	Yer büyüklüğü				Total	P
		Küçük	Orta	Orta- büyük	Büyük		
Genel	Tamamen/kısmen/kısmen güveniyorum	1502 6 26,8 %	7282 13,0 %	10491 18,7 %	6246 11,1 %	39045 69,7%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	4464 8,0%	2169 3,9%	3871 6,9%	2093 3,7%	12597 22,5%	
	Hiç güvenmiyorum	1591 2,8%	820 1,5%	1228 2,2%	759 1,4%	4398 7,8%	
	T	2108 1 37,6 %	1027 1 18,3 %	1559 0 27,8 %	9098 16,2 %	56040 100,0 %	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	828 83,0 %	18 1,8%	9 ,9%	16 1,6%	871 87,4%	
	Çok güvenmiyorum	92 9,2%	4 ,4%	0 0,0%	7 ,7%	103 10,3%	
Yemen	Hiç güvenmiyorum	21 2,1%	0 0,0%	0 0,0%	2 ,2%	23 2,3%	P<0.05
	T	941 94,4 %	22 2,2%	9 ,9%	25 2,5%	997 100,0 %	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	297 24,8 %	128 10,7 %	285 23,8 %	351 29,3 %	1061 88,6%	
	Çok güvenmiyorum	31 2,6%	10 ,8%	40 3,3%	44 3,7%	125 10,4%	
Irak	Hiç güvenmiyorum	0 0,0%	2 ,2%	3 ,3%	6 ,5%	11 ,9%	P=0.05 3
	T	328 27,4 %	140 11,7 %	328 27,4 %	401 33,5 %	1197 100,0 %	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	429 35,9 %	490 41,0 %	59 4,9%		978 81,8%	
	Çok güvenmiyorum	61 5,1%	97 8,1%	15 1,3%		173 14,5%	
Ürdün	Hiç güvenmiyorum	17 1,4%	22 1,8%	5 ,4%		44 3,7%	P<0.05
	T	507 42,4 %	609 51,0 %	79 6,6%		1195 100,0 %	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	151 14,8 %	61 6,0%	256 25,0 %	358 35,0 %	826 80,8%	
	Kuveyt						

	Çok güvenmiyorum	27	20	39	75	161	
		2,6%	2,0%	3,8%	7,3%	15,8%	
	Hiç güvenmiyorum	10	6	5	14	35	
		1,0%	,6%	,5%	1,4%	3,4%	
T		188	87	300	447	1022	
		18,4%	8,5%	29,4%	43,7%	100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	117	566	48	12	743	
		9,8%	47,3%	4,0%	1,0%	62,1%	
Bahreyn	Çok güvenmiyorum	80	213	16	3	312	P<0.05
		6,7%	17,8%	1,3%	,3%	26,1%	
	Hiç güvenmiyorum	32	97	11	1	141	
		2,7%	8,1%	,9%	,1%	11,8%	
T		229	876	75	16	1196	
		19,1%	73,2%	6,3%	1,3%	100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	275	232	93	36	636	
		29,0%	24,5%	9,8%	3,8%	67,1%	
Lübnan	Çok güvenmiyorum	108	75	44	10	237	P<0.05
		11,4%	7,9%	4,6%	1,1%	25,0%	
	Hiç güvenmiyorum	16	35	10	14	75	
		1,7%	3,7%	1,1%	1,5%	7,9%	
T		399	342	147	60	948	
		42,1%	36,1%	15,5%	6,3%	100,0%	

Tablo 4. Sosyal Sınıflara Göre Komşuya Güven

Ortadoğu ülkeleri	Sosyal Sınıflar				P	
	Alt Sınıf	Orta Sınıf	Üst Sınıf	Toplam		
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	6391 13,1%	17628 36,1%	10523 21,5%	34542 70,7%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	2112 4,3%	5537 11,3%	3177 6,5%	10826 22,2%	
	Hiç güvenmiyorum	874 1,8%	1652 3,4%	965 2,0%	3491 7,1%	
	T	9377 19,2%	24817 50,8%	14665 30,0%	48859 100,0%	
Mısır	Tamamen/kısmen güveniyorum	231 21,1%	541 49,4%	206 18,8%	978 89,2%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	35 3,2%	49 4,5%	8 7%	92 8,4%	
	Hiç güvenmiyorum	6 5%	15 1,4%	5 5%	26 2,4%	
	T	272 24,8%	605 55,2%	219 20,0%	1096 100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	150 26,5%	236 41,8%	106 18,8%	492 87,1%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	25 4,4%	25 4,4%	10 1,8%	60 10,6%	
	Hiç güvenmiyorum	9 1,6%	2 4%	2 4%	13 2,3%	
	T	184 32,6%	263 46,5%	118 20,9%	565 100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	101 12,2%	358 43,4%	271 32,8%	730 88,5%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	25 3,0%	31 3,8%	32 3,9%	88 10,7%	
	Hiç güvenmiyorum	1 1%	2 2%	4 5%	7 8%	
	T	127 15,4%	391 47,4%	307 37,2%	825 100,0%	

Tablo 5. Eğitim Düzeylerine Göre Komşuya Güven

Ortadoğu ülkeleri	Eğitim düzeyleri			Toplam	P	
	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim			
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	12221 69,8%	23175 70,1%	11370 69,7%	46766 69,9%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	3895 22,3%	7428 22,5%	3848 23,6%	15171 22,7%	
	Hiç güvenmiyorum	1386 7,9%	2440 7,4%	1097 6,7%	4923 7,4%	
		17502	33043	16315	66860	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Mısır	Tamamen/kısmen güveniyorum	221 87,4%	512 89,0%	352 89,6%	1085 88,9%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	20 7,9%	56 9,7%	31 7,9%	107 8,8%	
	Hiç güvenmiyorum	12 4,7%	7 1,2%	10 2,5%	29 2,4%	
		253	575	393	1221	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	239 88,2%	158 88,3%	143 96,0%	540 90,2%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	25 9,2%	19 10,6%	6 4,0%	50 8,3%	
	Hiç güvenmiyorum	7 2,6%	2 1,1%	0 0,0%	9 1,5%	
		271	179	149	599	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	432 90,4%	282 87,0%	234 87,0%	948 88,5%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	45 9,4%	40 12,3%	29 10,8%	114 10,6%	
	Hiç güvenmiyorum	1 ,2%	2 ,6%	6 2,2%	9 ,8%	

		478	324	269	1071	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	562	512	191	1265	
		89,8%	83,4%	84,1%	86,2%	
	Çok güvenmiyorum	57	89	34	180	P<0.05
		9,1%	14,5%	15,0%	12,3%	
	Hiç güvenmiyorum	7	13	2	22	
		1,1%	2,1%	,9%	1,5%	
		626	614	227	1467	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Türkiye

Tablo 6. Çalışma Durumuna Göre Komşuya Güven

Ortadoğu ülkeleri	Çalışma durumu				Toplam	P	
	Çalışan	Emekli	Ev hanımı	İşsiz			
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	27204	6900	6192	4461	44757	P<0.05
		70,1%	77,8%	70,1%	66,1%	70,7%	
	Çok güvenmiyorum	8970	1523	1918	1575	13986	
		23,1%	17,2%	21,7%	23,4%	22,1%	
	Hiç güvenmiyorum	2658	443	727	709	4537	
		6,8%	5,0%	8,2%	10,5%	7,2%	
	T	38832	8866	8837	6745	63280	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Mısır	Tamamen/kısmen güveniyorum	628	74	501	70	1273	P>0.05
		90,2%	98,7%	87,9%	89,7%	89,7%	
	Çok güvenmiyorum	58	1	53	8	120	
		8,3%	1,3%	9,3%	10,3%	8,5%	
	Hiç güvenmiyorum	10	0	16	0	26	
		1,4%	0,0%	2,8%	0,0%	1,8%	
	T	696	75	570	78	1419	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	375	30	328	106	839	P<0.05
		96,2%	93,8%	79,2%	88,3%	87,8%	
	Çok güvenmiyorum	14	2	68	11	95	
		3,6%	6,3%	16,4%	9,2%	9,9%	
	Hiç güvenmiyorum	1	0	18	3	22	
		,3%	0,0%	4,3%	2,5%	2,3%	
	T	390	32	414	120	956	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	425	63	379	91	958	P>0.05
		89,9%	94,0%	87,5%	88,3%	89,0%	
	Çok güvenmiyorum	43	4	51	12	110	
		9,1%	6,0%	11,8%	11,7%	10,2%	
	Hiç güvenmiyorum	5	0	3	0	8	
		1,1%	0,0%	,7%	0,0%	,7%	

	T	473	67	433	103	1076	
		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	552	191	472	67	1282	
		85,3%	93,2%	86,0%	88,2%	86,8%	
Türkiye	Çok güvenmiyorum	86	12	66	8	172	P>0.05
		13,3%	5,9%	12,0%	10,5%	11,6%	
	Hiç güvenmiyorum	9	2	11	1	23	
		1,4%	1,0%	2,0%	1,3%	1,6%	
	T	647	205	549	76	1477	
		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Tablo 7. Cinsiyete Göre Komşuya Güven

	Ortadoğu ülkeleri	Cinsiyet		Toplam	P
		Erkek	Kadın		
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	24465	25390	49855	P<0.05
		71,4%	69,4%	70,4%	
	Çok güvenmiyorum	7465	8358	15823	
		21,8%	22,8%	22,3%	
	Hiç güvenmiyorum	2337	2844	5181	
		6,8%	7,8%	7,3%	
	T	34267	36592	70859	
		100,0%	100,0%	100,0%	
Mısır	Tamamen/kısmen güveniyorum	687	676	1363	P>0.05
		90,2%	88,7%	89,4%	
	Çok güvenmiyorum	64	64	128	
		8,4%	8,4%	8,4%	
	Hiç güvenmiyorum	11	22	33	
		1,4%	2,9%	2,2%	
	T	762	762	1524	
		100,0%	100,0%	100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	475	396	871	P<0.05
		95,4%	79,4%	87,4%	
	Çok güvenmiyorum	20	83	103	
		4,0%	16,6%	10,3%	
	Hiç güvenmiyorum	3	20	23	
		,6%	4,0%	2,3%	
	T	498	499	997	
		100,0%	100,0%	100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	566	495	1061	P>0.05
		90,3%	86,8%	88,6%	
	Çok güvenmiyorum	55	70	125	
		8,8%	12,3%	10,4%	
	Hiç güvenmiyorum	6	5	11	
		1,0%	,9%	,9%	
	T	627	570	1197	
		100,0%	100,0%	100,0%	

	Tamamen/kısmen güveniyorum	713 88,4%	657 83,7%	1370 86,1%	
Türkiye	Çok güvenmiyorum	86 10,7%	110 14,0%	196 12,3%	P>0.05
	Hiç güvenmiyorum	8 1,0%	18 2,3%	26 1,6%	
	T	807 100,0%	785 100,0%	1592 100,0%	

Tablo 8. Medeni Duruma Göre Komşuya Güven

Ortadoğu ülkeleri	Evlilik durumu			Toplam	P	
	Evli (beraber)	Ayrı/Boşanmış	Yalnız (bekâr)			
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	31602 72,5%	6252 70,4%	11941 65,3%	49795 70,4%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	9187 21,1%	1947 21,9%	4641 25,4%	15775 22,3%	
	Hiç güvenmiyorum	2775 6,4%	685 7,7%	1702 9,3%	5162 7,3%	
		43564 100,0%	8884 100,0%	18284 100,0%	70732 100,0%	
Mısır	Tamamen/kısmen güveniyorum	916 90,2%	120 88,9%	326 87,9%	1362 89,5%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	78 7,7%	12 8,9%	37 10,0%	127 8,3%	
	Hiç güvenmiyorum	21 2,1%	3 2,2%	8 2,2%	32 2,1%	
		1015 100,0%	135 100,0%	371 100,0%	1521 100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	681 87,4%	62 88,6%	128 86,5%	871 87,4%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	78 10,0%	7 10,0%	18 12,2%	103 10,3%	
	Hiç güvenmiyorum	20 2,6%	1 1,4%	2 1,4%	23 2,3%	
		779 100,0%	70 100,0%	148 100,0%	997 100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	751 90,7%	50 79,4%	260 85,0%	1061 88,6%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	71 8,6%	12 19,0%	42 13,7%	125 10,4%	
	Hiç güvenmiyorum	6 0,7%	1 1,6%	4 1,3%	11 0,9%	
		828	63	306	1197	

	100,0 %	100,0%	100,0 %	100,0 %	
Tamamen/kısm en güveniyorum	955 86,5%	109 89,3%	306 83,8%	1370 86,1%	
Çok güvenmiyorum	132 12,0%	12 9,8%	51 14,0%	195 12,3%	P>0.05
Hiç güvenmiyorum	17 1,5%	1 ,8%	8 2,2%	26 1,6%	
	1104 100,0 %	122 100,0%	365 100,0 %	1591 100,0 %	

Tablo 9. Yaş Gruplarına Göre Komşuya Güven Durumları

Ortadoğu ülkeleri	Yaş grupları			Total	P	
	Genç (16-30)	Orta yaş (31-52)	Yaşlılar (53+)			
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	14525 64,8%	23972 71,0%	11337 77,4%	49834 70,4%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	5660 25,3%	7534 22,3%	2625 17,9%	15819 22,3%	
	Hiç güvenmiyorum	2219 9,9%	2281 6,8%	678 4,6%	5178 7,3%	
		22404 100,0%	33787 100,0%	14640 100,0%	70831 100,0%	
Mısır	Tamamen/kısmen güveniyorum	516 85,6%	647 91,8%	200 93,5%	1363 89,6%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	71 11,8%	45 6,4%	11 5,1%	127 8,3%	
	Hiç güvenmiyorum	16 2,7%	13 1,8%	3 1,4%	32 2,1%	
		603 100,0%	705 100,0%	214 100,0%	1522 100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	398 87,9%	394 85,8%	79 92,9%	871 87,4%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	44 9,7%	54 11,8%	5 5,9%	103 10,3%	
	Hiç güvenmiyorum	11 2,4%	11 2,4%	1 1,2%	23 2,3%	
		453 100,0%	459 100,0%	85 100,0%	997 100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	404 85,8%	562 90,1%	95 93,1%	1061 88,6%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	62 13,2%	56 9,0%	7 6,9%	125 10,4%	
	Hiç güvenmiyorum	5 1,1%	6 1,0%	0 0,0%	11 ,9%	
		471	624	102	1197	

		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Türkiye	Tamamen/kısmen güveniyorum	403	764	203	1370	P>0.05
		82,8%	87,0%	89,8%	86,1%	
	Çok güvenmiyorum	72	105	18	195	
		14,8%	12,0%	8,0%	12,3%	
	Hiç güvenmiyorum	12	9	5	26	
		2,5%	1,0%	2,2%	1,6%	
		487	878	226	1591	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Ürdün	Tamamen/kısmen güveniyorum	288	531	159	978	P<0.05
		75,8%	83,8%	87,8%	81,8%	
	Çok güvenmiyorum	71	85	17	173	
		18,7%	13,4%	9,4%	14,5%	
	Hiç güvenmiyorum	21	18	5	44	
		5,5%	2,8%	2,8%	3,7%	
		380	634	181	1195	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Katar	Tamamen/kısmen güveniyorum	279	534	66	879	P>0.05
		80,9%	85,9%	85,7%	84,2%	
	Çok güvenmiyorum	47	60	8	115	
		13,6%	9,6%	10,4%	11,0%	
	Hiç güvenmiyorum	19	28	3	50	
		5,5%	4,5%	3,9%	4,8%	
		345	622	77	1044	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Kuveyt	Tamamen/kısmen güveniyorum	346	551	67	964	P>0.05
		80,3%	80,0%	80,7%	80,1%	
	Çok güvenmiyorum	69	119	14	202	
		16,0%	17,3%	16,9%	16,8%	
	Hiç güvenmiyorum	16	19	2	37	

		3,7%	2,8%	2,4%	3,1%	
		431	689	83	1203	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Bahreyn	Tamamen/kısmen güveniyorum	242	391	110	743	P<0.05
		58,6%	61,1%	76,9%	62,1%	
	Çok güvenmiyorum	122	168	22	312	
		29,5%	26,3%	15,4%	26,1%	
	Hiç güvenmiyorum	49	81	11	141	
		11,9%	12,7%	7,7%	11,8%	
		413	640	143	1196	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Filistin	Tamamen/kısmen güveniyorum	271	368	76	715	P<0.05
		66,9%	75,3%	78,4%	72,1%	
	Çok güvenmiyorum	102	105	18	225	
		25,2%	21,5%	18,6%	22,7%	
	Hiç güvenmiyorum	32	16	3	51	
		7,9%	3,3%	3,1%	5,1%	
		405	489	97	991	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Lübnan	Tamamen/kısmen güveniyorum	288	379	87	754	P<0.05
		61,8%	64,2%	69,0%	63,8%	
	Çok güvenmiyorum	131	171	33	335	
		28,1%	29,0%	26,2%	28,3%	
	Hiç güvenmiyorum	47	40	6	93	
		10,1%	6,8%	4,8%	7,9%	
		466	590	126	1182	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tablo 10. Dindarlık Durumuna Göre Komşuya Güven

Ortadoğu ülkeleri	Dindarlık Durumu			Toplam	P	
	“Dindarım”	“Dindar değilim”	“Ateistim”			
Genel	Tamamen/kısmen güveniyorum	31558 70,6%	13728 70,0%	3006 69,9%	48292 70,4%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	9794 21,9%	4465 22,8%	1017 23,7%	15276 22,3%	
	Hiç güvenmiyorum	3324 7,4%	1418 7,2%	276 6,4%	5018 7,3%	
	T	44676 100,0%	19611 100,0%	4299 100,0%	68586 100,0%	
Yemen	Tamamen/kısmen güveniyorum	744 86,5%	80 89,9%		824 86,8%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	94 10,9%	8 9,0%		102 10,7%	
	Hiç güvenmiyorum	22 2,6%	1 1,1%		23 2,4%	
	T	860 100,0%	89 100,0%		949 100,0%	
Irak	Tamamen/kısmen güveniyorum	842 91,4%	133 74,7%	4 100,0%	979 88,8%	P<0.05
	Çok güvenmiyorum	73 7,9%	40 22,5%	0 0,0%	113 10,2%	
	Hiç güvenmiyorum	6 0,7%	5 2,8%	0 0,0%	11 1,0%	
	T	921 100,0%	178 100,0%	4 100,0%	1103 100,0%	
Türkiye	Tamamen/kısmen güveniyorum	1146 86,2%	192 86,1%	8 66,7%	1346 86,1%	P>0.05
	Çok güvenmiyorum	161 12,1%	27 12,1%	4 33,3%	192 12,3%	
	T	22	4	0	26	

	Hiç güvenmiyorum	1,7%	1,8%	0,0%	1,7%	
	T	1329	223	12	1564	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	795	180	1	976	
		82,7%	78,6%	100,0%	81,9%	
Ürdün	Çok güvenmiyorum	136	36	0	172	P>0.05
		14,2%	15,7%	0,0%	14,4%	
	Hiç güvenmiyorum	30	13	0	43	
		3,1%	5,7%	0,0%	3,6%	
	T	961	229	1	1191	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	835	41	7	883	
		84,6%	78,8%	70,0%	84,2%	
Katar	Çok güvenmiyorum	109	5	2	116	P<0.05
		11,0%	9,6%	20,0%	11,1%	
	Hiç güvenmiyorum	43	6	1	50	
		4,4%	11,5%	10,0%	4,8%	
	T	987	52	10	1049	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	688	166	55	909	
		82,6%	72,2%	88,7%	80,8%	
Kuveyt	Çok güvenmiyorum	129	46	7	182	P=0.06 1
		15,5%	20,0%	11,3%	16,2%	
	Hiç güvenmiyorum	16	18	0	34	
		1,9%	7,8%	0,0%	3,0%	
	T	833	230	62	1125	
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Bahreyn	Tamamen/kısmen güveniyorum	583	135	4	722	P<0.05
		64,1%	54,4%	80,0%	62,1%	

	Çok güvenmiyorum	226 24,8%	79 31,9%	1 20,0%	306 26,3%	
	Hiç güvenmiyorum	101 11,1%	34 13,7%	0 0,0%	135 11,6%	
	T	910 100,0%	248 100,0%	5 100,0%	1163 100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	533 74,2%	167 69,0%	6 50,0%	706 72,6%	
Filistin	Çok güvenmiyorum	154 21,4%	61 25,2%	4 33,3%	219 22,5%	P<0.05
	Hiç güvenmiyorum	31 4,3%	14 5,8%	2 16,7%	47 4,8%	
	T	718 100,0%	242 100,0%	12 100,0%	972 100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	505 67,1%	200 58,5%	19 47,5%	724 63,8%	
Lübnan	Çok güvenmiyorum	195 25,9%	108 31,6%	19 47,5%	322 28,4%	P<0.05
	Hiç güvenmiyorum	53 7,0%	34 9,9%	2 5,0%	89 7,8%	
	T	753 100,0%	342 100,0%	40 100,0%	1135 100,0%	
	Tamamen/kısmen güveniyorum	505 67,1%	200 58,5%	19 47,5%	724 63,8%	

